

IRODALOM.

A választott bíróságokról. A bécsi tőzsdebíróság árnosztályának elnöke, *Lindheim Alfréd*, fölötté érdekes és történelmi adatainak sok helyen új és meglepő kapcsolataival tanulságos munkát tett közzé, a melynek címe: *Das Schiedsgericht im modernen Civilprocesse*. (Megjelent a Manz-féle könyvkiadókereskedésben, Bécsben.) Lindheim érdekes fejtegetéseinek az a lényege, hogy a választott bíróságok intézményének napról-napra mind jobban való elterjedése legalább is azt erősíti meg, hogy a polgári peres eljárás nem felel meg az élet szükségleteinek. Nem felel meg azért, mert olyan társadalmi állapotokra szabták, a melyek ma legnagyobbbrészt nem léteznek, avagy jobbra átalakultak. A ma is érvényben levő polgári perrendtartás akkor készült, a mikor még a népek legnagyobb része parasztos elmaradottságában selylett, az ipart még kizárólag mesterségszerűen űzték, a nagykereskedést aránylag csekély számú, megbízható és gazdag kereskedők tartották kezökben, a detailkereskedés a kereskedelem középpontjaiban kényelmesen munkálkodó ifjak kezében összpontosult és a tőkebefektetésnek majdnem kizárólagos módja a jó kamatot hozó kölcsön és az ingatlanok szerzése volt. Ez a kor beérhette azzal a polgári peres eljárással, a mely a középkor papi törvényszékeiből nőtt ki és hihetetlen módon lassu és nehézkes volt. Még a francziák szóbelisége és a németeknek ebből fejlődött polgári perrendtartása is abból a régi korból nőttek ki és bár sokféleképen újítottak rajtok, korunknak, a mely rohamos módon kifejlődött forgalmával és nagy iparával naponként többet produkál, mint a hajdani kézi ipar évszázadok folyamán, megfoghatatlan anachronismust képezik.

Es ez az ódság, a mely lehetetlenné teszi, hogy e törvényekkel a mai kor minden kívánalmában gyorsan szolgáltathasson a bíró igazságot, teszi szükségessé és lehetővé, hogy a választott bíróságok eszméje mindig nagyobb és nagyobb tért hódít magának. Mindenütt, a hol kizárólagosan modern kérdésekről, a forgalomról vagy a szocializmus osztályharczairól van szó, hozzájuk fordulunk. A tőzsdék és kereskedelmi piacok és a vasutforgalom vitás kérdéseinek elintézését, továbbá a szocializmus ügyével kapcsolatos munkáit és munkásbiztosító kérdéseket, megtörhetetlen következetességgel előszeretettel bizzuk az *állandó* választott bíróságokra, t. i. azokra, a melyek egyes intézmények és testületek mellett léteznek és melynek szavazó bírái nem a tudós jogászok, hanem a praktikus élet tapasztalatokban gazdag férfai közül választattak, hogy ítéletet mondjanak azok fölött, a kiknek köreiből ők is valók.

Ennek az utóbb jelzett választott bíróságnak zeng Lindheim műve valóságos dicsőítő éneket és bár foglalkozik mindenféle választott bíróssággal, kiváló figyelmet azoknak az állandó bíróságoknak szentel, a melyek kereskedelmi ügyletekben vannak hivatva itélni. Lindheim műve valóságos apológiája ezeknek a választott bíróságoknak. Nincs egyetlenegy eme bíróságok ellen az évek hosszú során fölmerült ellenvetés, a melyet Lindheim élesszavu és saját tapasztalatai alapján érlelődött nézeteivel agyonra ne vitasson; és fejtegetései közben a maga jó meggyőződésétől elragadtatva, olyan gondolatot juttat kifejezésre, a mely sokkal újabb és sokkal figyelemre méltóbb, semhogy azt az eredeti szöveg szavaival e helyen szóról-szóra közölni ne tartanánk szükségesnek: . . . „Vielmehr bestimmen die genannten Gesetze (t. i. a német és az osztrák polgári perrendtartások), dass der Schiedsspruch anfechtbar sei, wenn in demselben jemand zu einer unerlaubten Handlung verleitet worden sei; es dürfte sich aber gewiss empfehlen, diese Bestimmung nicht allzu strenge zu interpretiren, und schon dann die Entscheidung für anfechtbar zu erklären, wenn sie gegen zwingende, aus öffentlichen Rücksichten getroffene Gesetzesbestimmungen verstösst, wie ja nach dem allgemeinen preussischen Landrechte ein Schiedsspruch sogar schon dann anfechtbar ist, wenn er gegen ein ausdrückliches Landesgesetz verstösst.“

Csak természetes, hogy Lindheim jóval nagyobb terjedelmű kompetenciát óhajt a mostaninál az állandó bíróságok számára. Kívánja, hogy a tőzsdebíróságok illetékesek legyenek azokban a peres kérdésekben is, a melyek olyan ügyletekből erednek, a melyek legalább az egyik fél szempontjából olyan kereskedelmi ügyletek, a minőket az illető tőzsdén kötni szoktak a szerződő felek akár az ügylet megkötésekor, akár később, az illető tőzsde illetéktől magukra nézve jogérvényeseknek nyilvánítták ki.

Mi ezen figyelemre méltó munkát a maga eredetiségében ismertetjük, anélkül, hogy annak tendenciájával mindenben megegyeznénk. Nevezetesen nem érthetünk egyet szerzővel, hogy a választott bíróságok tagjai csakis „a praktikus élet tapasztalatokban gazdag férfiai” közül volnának helyesen megválaszthatók, mert a „tudós jogászok” közt is elég szakember akad, ki szintén gazdag gyakorlati tapasztalatokkal és helyes gyakorlati érzékkel bír. Mi tehát csak a két elem összevegyítésétől reméljük a helyes judiciumot, mert hogy a német költő szavaival éljünk:

... wo das Strenge mit dem Zarten,
Wo Starkes sich mit Mildem paarten,
..... Da gibt es einen guten Klang.

*

Áruraktárak és a kiskereskedés. Az áruraktárak (Grossmagazine) kérdése hova-tovább a magyar közönséget is érdekelni fogja, mert egy-kettő nálunk is létesült és ama szövetkezeti törekvések, a mely iparosaink körében, a kormány istápolásai következtében, élénk visszhangra találtak, nagyon valószínű, hogy rövid idő múltán több olyan áruraktárt is fog létesíteni, mint a minőkkel a francziák, az angolok és az amerikaiak már régóta büszkélkednek. Nem lehet hát egészen fölösleges, ha e helyen szavá teszszük *Dr. Mataja Viktornak*, az innsbrucki egyetem tudós professzorának az áruraktárakról eme czimen közzé tett munkáját „*Grossmagazine und Kleinhandel*“ (megjelent Lipcsében, Dunker & Humboldt-nál, 1891.)

Az áruraktárak Francziaországban, Angliában és Amerikában érték el fejlődésük legmagasabb fokát; Németországban, Itáliában most kezdenek csak fejlődni, Ausztriában és nálunk körülbelül azon a fokon vannak ma, a melyen Francziaországban a harminczas évek elején állottak.

A kiskereskedésnek az áruraktárig való fejlődése korrelátuma a kézműiparnak a nagyiparig való fejlődésében. Mind a két jelenségnek egy és ugyanaz az alapja; benne van a modern gazdaság ama tendenciájában, a mely nem elégszik meg a helyi szükséglet kielégítésével, hanem a világpiacznak dolgozik. De nemcsak alapjuk rokon, hanem legnevezetesebb sajátosságai is rokonok; fölöslegessé tesznek sok, máig önálló gazdasági tényezőt — a nagyipar a kis háziipart, a nagy áruraktárak a kiskereskedőt és elsöprik mind a kettőt úgy, mint az új erkölcsök elsöpörték a régieket.

A mi a nagy áruraktárak jelentőségének megítélésében a legelsőbb eldönteni való, az nem más, mint az a kérdés, hogy a fogyasztó közönséget jobban, azaz, olcsóbban és kifogástalanabban szolgálják-e ki, mint a kiskereskedések. És itt elvitázhatatlan, hogy az üzleti forgalom szempontjából az áruraktáraknak töménytelen elsősege van a kiskereskedések üzleti forgalma fölött. Mert azok mindent a termelőtől vásárolnak és pedig nagy mennyiségben, készfizetésre, a miért is olcsóbban szerzik áruikat, mint a kiskereskedő; azután meglepő technikai ügyességgel árusítanak el minden valamiképen értékesíthetőt és nem játékszerei a változó divat szeszélyeinek, mert hisz ők uralkják a divatot és megszabják törvényeit. Mégis — és e körülmény valóban megfontolásra méltó — a felsorolt látszólagos elsőségek daczára, nem mindég vásárol a közönség olcsón az áruraktárakban; hogy gyakorta előnyös áraikon jut a vételhez, az kétségbe nem vonható, de hogy nem mindég vásárol olcsón, azt igen sok eset bizonyítja. És tényleg van a dologban valami, mert míg a kiskereskedő a közvetlenül szomszédságában lakó közönségre utalva beéri azzal, hogy ezt a közönséget csinosan rendezett kirakatával vagy többé-kevésbé fel-

tünőbb czégével üzletében vonzza, addig a nagy áruraktárak a világvárosok, egyes országok, sőt gyakorta a külföld fogyasztó közönségére számítanak, a melyet óriási mód drága hirdetésekkel és reklámokkal hívogatnak magukhoz. Ez utóbbi költségekhez járulnak a felügyelet és ellenőrzés költségei, a mely felügyelet daczára számtalan tolvajlási esetek fordulnak elő. E felsorolt szükségletek folytán támadt kiadások hajtják fel az áruraktárak egységi árait, a minek folytán a kis kereskedések gyakorta olcsóbban árusítanak náluk és csak abban maradnak el az áruraktárak mögött, hogy nincsenek szabott áraik és készletök megközelíthetetlenül kicsiny.

Közgazdasági szempontból az hozható fel az áruraktárak ellen, hogy elnyomják a kiskereskedést és a közvetítő kereskedelmet. De az ezen a téren jogosan felhangzó panaszok meg sem közelítik azokat, a melyek sokkal jogosabban emelkednek ama elnyomások ellen, a melylyel az áruraktárak a kereskedőseégeket sújtják. Bár Mataja azt állítja, hogy ámbátor viszonylag nyomott a kereskedősegedek helyzete, az áruraktárakban mégis jobb, mint a kiskereskedésekben. A sok panasz oka úgy látszik ott van, hogy az áruraktárakban alkalmazott segédek sokkal nehezebben önállósíthatják magukat, mint a kiskereskedés alkalmazottjai.

Legyenek azonban az áruraktárak ellen emelt panaszok bármilyen természetűek, az bizonyos, hogy nem azért nőnek és virágoznak, mert jók avagy rosszak. hanem mert megfelelnek az idők kiyánalmainak. A kiskereskedő velök szemben azért bukik, mert gyöngébb. És kár, hogy Mataja jeles és meglepő objektivitással írt műve, nem kutatja azt a nevezetes kérdést, hogy miképen volna lehetséges az áruraktár-intézményt az összes ellene küzdő érdekekkel összeegyeztetni.

*

A bélyeg a történelemben. (Le timbre à travers l'histoire par M. Léon Salefranque, sous-inspecteur de l'enregistrement à Paris. — Rouen 1891.)

Justinianus 44. novellája tartalmazza az első törvényes intézkedést, a mely a felülbélyegezett papírosra vonatkozik; ez a törvény 537-ben kelt. Tizenegy századdal később a provençali kerületekben, főkép a montpellieri généralitében találni bélyegzett ügyiratokat; de megszakadt a történelmi összefüggés minden kapcsa, a mikoron az 1655. márcz. 20-án beczikkelyezett híres ediktum a bélyegadót Franciaországban elrendelte. De ez ismételt kiadott rendeletek daczára a parlament nem akarta azt foganatosítani. Nehány évvel később, Colbert újabb rendelkezéseket juttatott érvényre és az 1673. év márcz. 19-én kelt királyi leirat azt mondja, hogy a nyomtatott formulák fejei felülbélyegzendők egy lilíommal (egykoron ez volt a francia királyok czimere) és a felülbélyegzések az okirat minősége és mivolta szerint eszközözlendők; kimondja ez a királyi rendelet azt is, hogy a királyi tanácsban csakis bélyeggel ellátott okiratok (akár eredetiek, akár másolatok) kerülhetnek elintézésre. 1673. április 22-én jelent meg e rendelet kapcsán a bélyegtarifa. — Ezt az új adót elfogadta ugyan minden tartomány, de élénk visszatetszést szült mindenütt. Így Guienneben és Bretagneban csak 1675. vége felé lett általánosan elfogadott használat; ez utóbbi tartományban két vér is folyt érte. Salefranque megindítóan szól az itt lefolyt jelenetekről. Azután meglehetősen nagy irodalma is támadt azoknak az ellenszenveknek, a melyek a bélyegkötelezettség ellen szóltak, gyalázták a kormányt és persifálták a király üres pénztárczáját. — Terjedelmes történelmi adatokkal illusztrálja Salefranque az 1680. és 1789. évek rendeleteit, a melyekből eredt a francia bélyegtvörvény.

Dr. — i — l.